

УДК 340.112

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.123>

ВИКОРИСТАННЯ ПРАВОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ

Щербай І.,*асистентка кафедри ТПК,**Навчально-науковий інститут права,**психології та інноваційної освіти**Національного університету «Львівська політехніка»*

ORCID: 0000-0002-0868-3411

e-mail: ivanna.r.shcherbai@lpnu.ua

Щербай І. Використання правових характеристик людської гідності.

Цінність позначає бажане і належне, на відміну від існуючого, реального. Для розуміння природи цінності першочерговим стало усвідомлення того, що розуміння реальності та істини не має чіткої відповіді на запитання «що таке цінність?». Істина відповідає на запитання, якою є реальність, а цінність дає відповіді на запитання – що саме є бажаним або яким саме щось має бути. Відкриття неможливості зобразити цінність з опису того, що існує (чи не існує), належить англійському мислителю Г'юму, стало загальновідомим під назвою «Закон Г'юма». Різниця між істиною і цінністю набула статусу проблеми «фактичного – ціннісного».

У філософії ХХ ст. завжди були спроби подолати прірву, яка роз'єднує світ емпіричної реальності і світ цінності. Деякі із сучасних філософів не схиляються до думки, що ця прірва є абсолютною. До кінця ХІХ ст. цінність розглядалася в контексті метафізики, теології або епістемології, тобто природа цінності не була особливою, тому філософи й не потребували особливого терміна на позначення цінності. ХХ ст. взяло у спадок дві фундаментальні групи концепцій щодо тлумачення природи цінності – об'єктивістську та суб'єктивістську. Лінія об'єктивістського розуміння цінності була ініційована Платоном: він розумів ідею добра як таку, що в принципі не відрізняється від інших ідей, а отже, не різниться і від істини; винятковість цієї ідеї полягала в тому, що, на думку Платона, вона увінчує ієрархію всіх інших ідей. Цінністю вважалися ідеї в середньовічній томістській теології, які Бог випустив у світ в результаті акту створення всього світу та через появу Христа – зокрема через Божий Заповіт.

У сучасній філософії, на противагу античній та середньовічній філософії, встановлювалось переважно суб'єктивістське розуміння цінності. Відповідно до цієї позиції цінність належить до психічних об'єктів, джерелом яких є наші бажання, інтереси, почуття, а також наше став-

лення. Вказану лінію розуміння природи цінності визнає чимало видатних філософів Нового часу та початку ХХ ст.: Ляйбніц, Спіноза, Гоббс, філософи-утилітаристи, Перрі, Майнонг, Стівенсон, логічні позитивісти (Айер, Рассел). Ці філософи пропонували декілька різних варіантів суб'єктивістського тлумачення цінності: цінність є прихованими веліннями або командами, джерелом цінності є почуття; джерелом цінності є бажання і задоволення, інтереси.

Ключові слова: цінність, використання, дотримання, виконання, застосування.

Shcherbai I. Use of legal characteristics of human dignity.

Value denotes the desired and appropriate, as opposed to the existing, real. To understand the nature of value, the realization that the understanding of reality and truth does not have a clear answer to the question "what is value?" became paramount. Truth answers the question of what reality is, and value answers the question of what is desirable or how something should be. The discovery of the impossibility of representing meaning from a description of what exists (or does not exist) belongs to the English thinker Hume, which became commonly known as Hume's law. The difference between truth and value has acquired the status of a "fact-value" problem.

In the philosophy of the 20th century, there were always attempts to overcome the chasm that separates the world of empirical reality and the world of values. Some modern philosophers are not inclined to consider this gulf as absolute. By the end of the 19th century value was considered in the context of metaphysics, theology or epistemology, that is, the nature of value was not special, so philosophers did not need a special term to denote value. The 20th century inherited two fundamental groups of concepts regarding the interpretation of the nature of value – objectivist and subjectivist. The line of objectivist understanding of value was initiated by Plato: he understood the idea of good as fundamentally indistinguishable from other

ideas, and therefore indistinguishable from truth; the exclusivity of this idea was that, according to Plato, it crowned the hierarchy of all other ideas. In medieval Thomistic theology, the ideas that God released into the world as a result of the act of creation of the whole world and through the appearance of Christ – in particular, through God's Testament – were considered valuable.

In modern philosophy, in contrast to ancient and medieval philosophy, a predominantly subjectivist understanding of value has been established. According to this position, value belongs to mental objects, the source of which are our desires, interests, feelings, as well as our attitudes. This line of understanding of the nature of value is recognized by many prominent philosophers of the New Age and the beginning of the 20th century: Leibniz, Spinoza, Hobbes, utilitarian philosophers, Perry, Meinong, Stevenson, logical positivists (Iyer, Russell). These philosophers have offered several different versions of the subjectivist interpretation of value: value is a hidden command or order, the source of value is a feeling; the source of value is desire and satisfaction, interests.

Key words: value, use, compliance, implementation, application.

Постановка проблем. Варто зазначити, що ми дотримуємось, виконуємо, використовуємо, застосовуємо тому, що це є цінним для нас. Адже цінність є важливим чинником, про який люди часто забувають, тому варто розглянути це питання детальніше.

Стан опрацювання. Дослідженням важливих питань, які стосуються даної проблематики займається чимало науковців та відомих людей.

Мета. Дослідити використання правових характеристик людської гідності.

Виклад основного матеріалу. Використання правових характеристик людської гідності у виконанні онтологічних обов'язків у наш час є найбільш забутим. Це питання пережило вплив різноманітних факторів тлумачення змісту гідності людини: позитивних (розвиток культури і цивілізації, релігія, філософія) та негативних (тоталітарні, расистські і нацистські ідеології, приниження гідності людини, масові вбивства людей). Особливо гостро постало питання людської гідності після Другої світової війни, яка принесла надзвичайно велику кількість людських жертв. У той час людська гідність почала асоціюватись з правами людини, що й стало причиною виникнення так званої «революції людської гідності». Права людини почали тлумачити як такі, що спрямовані на встановлення людської гідності, високі духовні і моральні якості, а головне – на захист людини від свавілля державної влади [1, с. 6].

На мою думку, використання можна розуміти як надання людині права самій вирішувати, як

їй вчиняти, чи користуватись певними соціальними благами, чи звертатись по допомогу до інших. Тобто це певне волевиявлення особи у своїх діях.

Суб'єктивістське розуміння цінності також намагалося сприяти прагматизму: з-поміж них доволі важливий внесок у розуміння теорії цінності вніс філософ Дьюї. Суб'єктивістська концепція цінності уособлює в собі загрозу нігілізму та релятивізму. У ній зародилося об'єктивістське розуміння цінності мислителя Лотце, а у XX ст. – найзнаменитіших його спікерів Н. Гартманна та М. Шелера. Але перш за все критика з боку Гуссерля таких явищ, як емпіричний реалізм, позитивізм та психологізм певною мірою понизила авторитет суб'єктивістської концепції цінностей. Підрив авторитету став передумовою розвитку об'єктивістської концепції цінності, знаменитим представником якої на засадах феноменологічного підходу був Шелер. Філософ виходив з припущення, що послідовна теорія цінності може бути виключно апіорною: адже на основі того, що люди цінують, немає можливості обґрунтувати, що саме варте поцінування (мається на увазі, що люди досить часто цінують те, що не заслуговує поцінування). Проте крайня форма апіоризму та інтуїтивізму, яку маємо в Шелера, на сьогодні зазнала помітної критики.

Протиріччя двох наведених підходів до проблематики цінності існує також у філософії кінця XX ст. у вигляді деяких тенденцій. У тлумаченні природи цінності прагнуть об'єднати позитивні елементи цих двох підходів більшість сучасних філософів – і суб'єктивістського, і об'єктивістського. Наслідком напруженості між об'єктивним та суб'єктивним поняттям, за словами Фрондізі, виступають цінності. Ця складність цінностей, поєднання в цінностях різних елементів стала причиною пояснення Фрондізі природи цінності на основі значення гештальту. Філософи наголошують на відмінності між цінністю і її носієм, пояснюючи саму природу цінності. Варто зазначити, що носієм цінності виступає певна основа, яка «тримає» на собі цінності, або субстрат, у якому вона втілюється. Носієм цінності може бути не лише щось матеріальне, а також психіка чи інтелект. Поняття справедливості, добра, законності тощо є ціннісно навантаженими поняттями чи ідеями, носієм цінності в цьому випадку виступають інтелект, розум.

Цінності, як правило, розділяють на дві групи: «матеріальні» (нижчі) і духовні (вищі) цінності. Цьому поділу відповідає поділ на зовнішні або інструментальні цінності (ті, що є засобом утвердження інших цінностей) і самодостатні (внутрішні) цінності. Внутрішніми, самодостатніми виступають переважно духовні цінності. Засобами утвердження інших цінностей є зовнішні цінності. Самодостатні цінності більшою мірою

володіють ознаками об'єктивних цінностей: їхнє буття як цінності не залежать від того, чи цінує їх людина – від яких походить «заклик» вшанувати їх та захищати; якщо не чують цього заклику, то результатом цього є деградація духовності людей.

За змістом духовні цінності можна розділити на естетичні, релігійні, правові, політичні, моральні та ін. Говорять відповідно про політичний, моральний та правовий нігілізм. Також існує поділ цінностей на колективні (партикулярні), індивідуальні та універсальні. Вселюдськими цінностями або, інакше кажучи, універсальними цінностями визнаються прийняті (або ж можуть бути прийняті в перспективі) різними націями, народами, цивілізаціями. Партикулярними визнаються цінності суспільства, самотньої культури, нації, цивілізації. Звичайно ж, універсальні цінності існують як внесені в контекст кожної нації, культури чи цивілізації. Взаємопов'язаність та співвідношення між видами цінностей є важливою проблемою, що потребує детального дослідження.

Цінності у своїй структурі містять спонукальний складник. При перетворенні реальності, що виконують роль умови для дії: спрямовуючи колективну та індивідуальну дії, вони гарантують граничні підстави для дії та діяльності, отже, тому вони такі актуальні і відіграють таку важливу роль. В об'єднанні індивідів для колективних, спільних дій цінності посідають дуже важливе місце; у забезпеченні основи для об'єднання людей у цивілізації, нації або навіть людства загалом, є дуже важливими, адже це передбачає наявність деяких основних спільних цінностей [2, с. 707].

Варто погодитись, що використання по відношенню до держави найбільш яскраво висвітлюється саме через політичних діячів. Адже саме вони в праві впроваджувати в життя ціннісні природно-правові норми, які були б прийнятними для всіх. Тому варто зазначити, що політична влада повинна працювати на благо людей та забезпечувати закони, які були б побудовані на моральних цінностях також.

Прикладом вибору найбільш вигідного і доцільного варіанта можемо вважати вибори. Адже це і волевиявлення народу, яке здійснюється шляхом виборів. Тому можна вважати, що використання виборів слугує встановленню волевиявлення. Адже саме завдяки правильному вибору народу буде досягнена певна соціальна мета людей.

Стаття 69 Конституції України призначена акцентувати увагу на формах безпосередньої реалізації суверенітету народу. Перелік цих форм є відкритим, адже після згадування елементів демократії, таких як референдум та вибори, використовується конструкція та інші форми без-

посередньої демократії, метою яких є підкреслення можливості існування інших способів волевиявлення народу. У науці варта уваги позиція, суть якої полягає в тому, що до таких форм можуть відноситись місцеві ініціативи, консультативні референдуми, мирні зібрання, а також інші заходи, які не є причиною ухвалення імперативних рішень органами влади. Можна вважати, що саме наведена позиція має право існувати, незважаючи на те, що це не може повною мірою стосуватись вказаної вище конституційної норми. У цій статті йдеться тільки про форми, що пов'язані з народним волевиявленням, тобто форми безпосередньої демократії, в яких результати є остаточними, обов'язковими і не вимагають затвердження чи схвалення будь-якими органами державної влади. Перша із вказаних форм – це вибори, вона має своєю формальною метою обрання глави держави, а також наділення представницьким мандатом посадової особи чи формування корпусу представницького органу влади.

Формою легітимації політичного курсу розвитку держави в сучасних умовах також є вибори. Майже для всіх типів виборів обов'язкова вимога для реєстрації кандидата на виборну посаду подання передвиборчої програми слугує підтвердженням цього. Слід підкреслити, що ця сутність інституту виборів властива всім демократичним державам, незалежно від форми правління в них. Волевиявлення народу у процесі виборів здійснюється шляхом голосування виборців за конкретних кандидатів. У цей спосіб вони надають їм перевагу не лише як особистостям, а й як носіям політичних поглядів, ідей тощо, що їм імпонують. Будуть обов'язковими й остаточними результати виборів з тої позиції, за підсумками підрахунку голосів виборців якої визначається переможець на виборну посаду (або ж здійснюється розподіл мандатів колегіального органу між партіями пропорційно). Водночас політична сила чи жоден владний суб'єкт не в праві переглянути результати виборів. Можливість визнання судом голосування недійсним є винятком із цього правила [3].

Також за доцільне наголосити на тому, що вибір людини стосується не тільки держави, але й певних дій, думок, почуттів, з чим ми стикаємось щодня. Це можуть бути почуття любові до іншої особи, дії, які людина вчиняє стосовно своїх друзів, родичів, думки, які ніколи не покидають нас, наша поведінка стосовно інших людей. Саме тому ми повинні при здійсненні своїх дій, вираженні емоцій спиратись на власне людські чесноти. Ми повинні більше покладатися на віру, довіряти людям, тобто спиратися на використання догматів, що є цінними для людей у наш час.

Використанню догматів властивий ціннісний аспект, адже ці цінності є природним законом,

який формується на догмах для використання людиною в процесі всього життя. Розвиток людства призвів до того, що людина так використала онтологічно-правові догмати, що утворилися цінності загальні та людські звичаї, звичаєве право, моральні норми, традиції, які в більшості випадків склали основу позитивного права. Універсальну вартість має таке використання: абсолютна цінність, яка сприймається беззаперечно, використана для виховання відносин та цінної поведінки людини, способу її життя та власного виховання. Відносно-ціннісна поведінка постійно потребує використання онтологічно-правових догматів задля формування морального переконання, використання духу суспільства та будівництва власного проекту добра, людяності, навчання в іншого [4, с. 142-143].

Однією з основних парадигм на сьогодні є природне право юридичного та філософсько-правового мислення, котре спирається на ідею єдиних нормативно-ціннісних принципів, які панують у Космосі, суспільстві та природі, які можуть слугувати мірилом юридичного права і справедливості. Універсальне значення мають й адресовані до всіх правоздатних суб'єктів норми природного права. Вони походять від природного порядку речей, світобудови та людської природи як невід'ємної частини світобудови і дають можливість людям зв'язувати своє існування із всезагальними першопочатками і першопринципами буття.

П. Рабінович акцентує увагу більшою мірою на соціальній складовій природного права. На його думку, явищу, яке виникло незалежно від

держави, властива загальносоціальна природа і воно є загальносоціальним феноменом. Саме тому природне право можна визначати як певні можливості учасників суспільного життя, що повинні бути загальними та рівними для всіх однойменних суб'єктів та об'єктивно зумовлюються рівнем суспільного розвитку. Вчений розрізняє права людини залежно від виду носіїв цих можливостей, права людства та права соціальних спільнот [5, с. 9].

Висновки. Можна вважати, що саме на природному праві сформоване використання людиною догматів у процесі життєдіяльності. Людський розвиток не стоїть на місці і завдяки цьому утворилися певні звичаї, традиції, а саме звичаєве право.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грищук О.В. Людська гідність у праві: філософські проблеми. Київ: Атіка, 2007. 432 с.
2. Лісовий В. Цінність. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голова редкол.) та ін.; Л.В. Озадовська, Н.П. Поліщук (наук. ред.); І.О. Покаржевська (худ. оформл.). Київ: Абрис, 2002. 742 с.
3. Конституція України. Науково-практичний коментар. 2011. URL: <https://textbook.com.ua/pravo/1474610935/s-4?page=63>.
4. Сливка С.С. Проблеми філософії права: навч. посіб. Київ: Ліга-Прес, 2014. 160 с.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Київ: Атіка, 2001. 176 с.